

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлиги
Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти

**«БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШДА УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ:
МУАММО ВА ЕЧИМЛАР»**
халқаро илмий-амалий анжуман илмий ишлар
ТЎПЛАМИ

Министерство высшего и среднего специального образования
Республики Узбекистан

Министерство инновационного развития

Республики Узбекистан
Чирчикский государственный педагогический институт
Ташкентской области

ТРУДЫ
Международной научной конференции
**«НЕПРЕРЫВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ:
ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ»**

Ministry of Higher and Secondary Specialized Education of the
Republic of Uzbekistan
Ministry of Innovative Development of the
Republic of Uzbekistan
Chirchik State Pedagogical Institute Tashkent region

PROCEEDINGS
International scientific conference
**«CONTINUAL EDUCATION IN STABLE DEVELOPMENT:
PROBLEMS AND SOLUTIONS»**

ТОМ I

21-24 май, 2019 йил

Чирчиқ ш.

жараённинг қийин ва энг муҳим, зарур ўзига хос хусусиятларни белгилаш, ривожланишга имконият яратади” – деган эди. Таълим-тарбиянинг мавжуд иқтисодий, ижтимоий шароитга мослиги, тарбия ривожланишининг уйғунлиги, таълим-тарбияда мақсад, мазмун, метод, воситаларнинг ўзаро боғлиқлиги ва ўқитувчи, ўқувчи муносабатларини дидактик қонуният сифатида кўрсатган эди.

XXI аср бошларида Санк-Петербургда чоп этилган қўлланмада педагогик қонуниятларни ички ва ташқи туркумларга бўлинади

Демак, объектив борликда барча табиий ва ижтимоий воқеа ҳодисаларнинг қонунияти бўлганидек педагогик жараённинг ҳам ўзига хос қонуниятлари мавжуд. Қонуниятлар қонунлар сингари илмий ва амалий фаолият қомуси, қонунлар давр талабига асосан ишлаб чиқилса, қонуниятлар кишилиқ жамияти тарихий тараққиётида тажрибада синалган ижтимоий ҳаёт, таълим-тарбиянинг назарий-методологик асоси мезонидир.

ТАЪЛИМ-ТАРБИЯНИНГ УМУМИЙ ҚОНУНИЯТЛАРИ

¹Чориев А.Ч., ²Чориев И.А

¹Қарши ДУ, ²Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги “Маънавият ва маърифат” маркази мутахассиси

Мафкура - муайян ижтимоий гуруҳ ё қатламнинг, миллат ёки давлатнинг эҳтиёжларини, мақсад ва интилишларини, ижтимоий-маънавий тамойилларини ифода этадиган ғоялар, уларни амалга ошириш усуллари ва воситалари тизимидир. Мафкура - ғоялар асосида маълум маконда ва замонда пайдо бўлиши, жамият ривожига муайян ҳисса қўиши, кишиларнинг онг ва қалбидан жой олиши ва ўз кучини йўқотган тарихий хотирага айланиш хусусиятига эга.

Миллий ғоя, миллий мафкура ва миллий тарбия тарихи бир-бири билан мантиқан узвий боғлиқ. Ғоя инсон тафаккурида вужудга келадиган, ижтимоий ҳаракатга эга бўлган, руҳиятга кучли таъсир ўтказиб, жамият ва одамларни ҳаракатга келтирадиган, мақсад-муддао сари етаклайдиган фикрлардир. Ғояларни бир қанча турларга ажратиш мумкин: илмий, фалсафий, диний, бадий, ижтимоий-сиёсий, умуминсоний ва миллий ғоялар.

Миллий мафкура ва миллий тарбия у ёки бу халқнинг минг-минг йиллар мобайнида йиғилган тажрибада синалган маънавий ҳаётий қадриятлари асосида ёш авлодни замон ва маконга мос ижтимоий ҳаётга, яшашга, меҳнатга тайёрлаш тизими. Таълим-тарбиянинг давр талаби, жамият буюртмаси ва мавжуд шарт-шароитга мослиги қонунияти тарбиянинг миллийлигида ўз ифодасини топади. Ислоҳ Каримовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида таъкидлаганидек: “Талимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди – бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси” дир, яъни, миллий тарбия ҳаёт фалсафасидир.

Миллий мафкура ва миллий тарбия миллийлик тамойилида бир-бирини тўлдиради. Тарбияда миллийлик ва умуминсонийлик ғоялари бир-биридан озиқланиб ривожланади. Лекин умуминсоний қадриятларни, бошқа миллатнинг удумларини тарбия жараёнида фойдаланишда миллий мафкура маънавий метрия (мезон) вазифасини бажаради. Демак, миллийлик тамойилида, миллий ғоя, миллий мафкура педагогика тарихини таҳлил ва тадқиқ этишнинг методологик мезонидир.

“Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” рисоласида қайд қилинганидек: “Инсоният тарихи – ғоялар тарихидир”. Ғоялар тўғрисидаги билимларга инсоният тарихининг энг қадимги даврларидан бошлаб катта эътибор берилган.

Жаҳоннинг илғор таълим тизимидан, педагогик меросидан баҳраманд бўлган Аҳмад Дониш XX аср бошида юзага келган жадидчилик ҳаракатининг тараққийпарварлари – Беҳбудий, Фитрат, Чўлпон, Мунаввар Қори, Абдулла Авлони Туркистондаги халқларни бирлаштириш миллий мустақилликка эришишда маърифат, таълим-тарбияни такомиллаштириш ғоясини тарғиб қилдилар.

Абдулла Авлониининг “Тарбия биз учун ё ҳаёт, ё мамот, ё нажот, ё ҳалокат, ё саодат, ё фалокат, масаласидир”⁵⁷⁵⁸ ғояси жадидчилар фаолиятининг даъватига айланди.

Миллий истиқлол ғояси ижтимоий фанлар тарихи қаторида педагогика тарихини ўрганиш методологик асосини белгилаб беради. Инсоният тарихида ғоя ва мафкуралар ниҳоятда катта аҳамият касб этади. Улар инсоннинг ўзи каби азалийдир. Кўп минг йиллик ҳаёти давомида одамзод хилма хил ғояларни вужудга келтирган. Бунёдкор ғоялар билан куролланган кишилар фаровон ҳаёт, эркин жамият қуриш учун кураш олиб борганлари тарихан маълум. Ғоялар ва ҳаётий тажрибаларни авлоддан авлодга етказиш учун таълим-тарбия назарияси ва амалиёти ҳақида ғоялар ҳам ривожлана борган.

Олмон олими Франс Ховман таъкидлаганидек педагогика ривожланишида: тарбия ҳақида донолик, таълим-тарбия ҳақида ғоялар ва педагогика (илмий) тараққиёт босқичлари тарихдан маълум.

Миллий истиқлол ғояси халқимизни ягона эзгу мақсад атрофида бирлаштириб, улуг ишларга сафарбар этадиган йўлчи юлдуз маънавий мезондир.

Шу маънода “Ўзбекистон жамиятининг миллий истиқлол мафкуриси, ўз моҳиятига кўра, халқимизнинг асосий мақсад-муддаоларини ифодаладиган, унинг ўтмиши ва келажагини бир - бири билан боғлайдиган асрий орзу-истакларини амалга оширишга хизмат қиладиган ғоялар тизимидир”^{1.59}. Яъни, педагогик меъросимизни ўрганиш ундан мамлакатимиз равнақи, маънавий кудратини оширишда самарали фойдаланиш методологик мезонидир.

У халқимизнинг асрлар давомида шаклланган юксак маънавияти, анъана ва удумлари, улуг бобокалонларимизнинг ўлмас меросидан озиқланади. Демак, миллий мафкура тарихий ва маънавий асосга эга, педагогика тарихи билан узвий боғлиқ.

Шунинг учун ҳам “Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” рисоласининг тўртинчи боби миллий ғояни омманинг онгига ва қалбига сингдиришда педагогика, психология фанлари имкониятлари кўрсатилган.

Таълим-тарбия жараёнининг мавжуд шароитга, давр талабига жамият бюртмаси га мослиги. Педагогиканинг предмети бўлган таълим-тарбия кишилик жамияти тарихий тараққиётида ёшларни ҳаётга тайёрлаш, яшашга, меҳнат фаолиятига тайёрлаш буюртмасига асосан ривожланган. Бугунги кунда, фаннинг тез тарққиёти, бозор иқтисодиёти шароитида иқтисодий таълимга жамият буюртмаси, давлат таълим стандартларида белгилаб берилган. Юксак маънавиятли баркамол шахсни шакллантириш дастури узлуксиз таълим мазмуни, моҳиятини ўзида мужассамлаштирган. Фанлар бўйича давлат таълим стандартлари давр талабига асосан ишлаб чиқилган.

Таълим-тарбиянинг ўқувчи, талаба имконияти ва лаёқотига мослиги қонуният дидактикасининг асосий тамойилларида ифодаланган. Иқтидорли, истеъдодли ёшларни аниқлаш, уларнинг лаёқатини ривожлантириш узлуксиз таълимнинг мезонига айланган. Таълим-тарбия жараёнида педагогика – психологик ташхис тизимини таркиб топштиришни тақозо этади. Тўғри педагогика-психологик ташхис педагогик технологиянинг калитидир.

Ўргатиш ва ўрганишнинг бирлиги, ўқитувчи ва ўқувчи фаоллигига боғлиқлиги дидактик қонуният таълим-тарбия технологиясини такомиллаштириш имконияти беради. Таълим-тарбия технологияси ўқувчи фаоллигига асослангани педагогик қонуниятлар ифодасидир. Ўқувчи фаоллигига асосланган илғор педагогик технология таълимининг самарадорлиги омили эканлиги ҳаётда исботланган.

Таълим мақсади, мазмуни, методлари ва шаклларининг ўзаро боғлиқлиги педагогик қонуният педагогик технологияни самарали қўллаш имкони беради. Педагогик жараённинг бу имконияти ҳозирги даврда таълим-тарбияни шахсга йўналтириш мақсадинн ўзида мужассамлаштиради. Ўқувчи қобилятига мос таълим мақсади, мақсадга мос таълим

¹ Авлони, Абдулла. Танланган асрлар. 2 жилд 2-нашри. - Т.:Маънавият, 2006.- 36-37, 303 б.

² Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар: “Янги авлод” Т., 2001

мазмун, мазмунга мос метод ва воситалар педагогик технологиянинг методологик асосидир. Шунингдек, ўқувчи, талаба ёшларни ўзлигини англаши, ўз-ўзини тарбиялашга йўллаш имкониятини оширди. Ҳар бир фанни ўрганишда ўқувчи ёшларни ўз “мен”ини билишга йўналтириш шахсга йўналтирилган таълимнинг мезонидир.

Ҳар томонлама ривожланган баркамол шахсни шакллантиришда фанлараро боғлиқлик қонунияти ҳам дидактиканинг методологик асосидир. Аввало, ўқувчи қобилияти, лаёқати тарбияланганлик даражаси, руҳий ҳолатини аниқлашда педагогика, психология, физиология фанларининг ҳамкорлиги, алоқасига боғлиқ. Об’ектив оламнинг бир бутунлиги ҳар бир фан, ижтимоий онг шаклининг ўзаро боғлиқликда ривожланишини тақозо этади. Бу боғлиқлик ўзига хос қонуниятлар ва тамойиллар асосида намоён бўлади. Фанлараро алоқа, боғлиқлик бандларини ўрганишда умумий ва хусусий қонуниятларга асосланиш тадқиқотнинг илмий аҳамиятини оширади. Чунки воқеа, ҳодиса ўртасидаги боғлиқлик қонунияти ҳар қандай фаннинг методологик мезони бўлади.

Табиий фанларнинг туташ бандларида янги – янги илмий йўналишлар очилиши ана шундай қонуниятлар мавжудлигини кўрсатади. Ижтимоий фанларда ҳам фаншунослик, фалсафий йўналишда ўзаро алоқа йўллари ва усуллари маълум даражада ўрганилган. Назарий тадқиқотларда дифференциал ҳолат мавжуд бўлсада, амалиётда интеграция, таълим жараёнида фанлар мазмунида узвий боғлиқлик мавжуд.

Педагогик жараён тадқиқоти ва амалиётида у ёки бу дидактик қонуният устувор бўлиши мумкин. Лекин ўз моҳияти ва мантиғига кўра қонуниятлар бир-бири билан боғлиқдир. Масалан, тарихийлик қонуниятида давр талаби, мавжуд шарт-шароитнинг мослиги, назариянинг амалиёт билан бирлиги, фанлараро тарихий боғлиқлик каби бир-бирини тўлдирadi

ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИНИ ЛОЙИХАЛАШТИРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ ВА УНИНГ НАЗАРИЙ МЕТОДОЛОГИЯ АСОСЛАРИ

Юсупов К.Я., Мамажонов К.А., Бурхонов Р.Р.

А.Қодирий номидаги ЖДПИ

Таълим технологияси – бўлажак мутахассисларни касбий фаолиятга тайёрлашга қаратилган ишлар мажмуаси бўлиб, у ўқитувчи томонидан бериладиган ўқув ахборотларини ўқувчилар томонидан ўзлаштирилиши, ўқув машғулоти, амалиёт ва мустақил ижодкорлик изланиши жараёнида эгалланган билимларини тушуниб етилиши, эса сақлаши ва мустаҳкамланишини таъминловчи: 1)таълимий; 2)тарбиявий; 3) касбга йўналтирувчи; 4) ривожлантирувчи аъмоллар мантиқий кетма-кетлигини ўз ичига олади. Таълим технологиясини лойиҳалаштириш эса таълим тизимининг концептуал асосларини далиллаш мақсад ва вазифани қўйиш, натижани шакллантириш, ўқув материални танлаш ва таркиблаштириш таълим моделини танлаш ва уларни амалга ошириш ҳамда оптималлик ва самарадорлик даражасини баҳолаш мезонларини мувофиқ ишлаб чиқишни назарда тутadi.

Таълим технологиясини лойиҳалаштириш аввало ўқув тарбия жараёнини “либераллаштириш (эркинлаштириш)” га хизмат қилувчи:

- 1)дифференциал таълимни жорий этиш;
- 2)мндивидуал таълимни кучайтириш;
- 3)таълим жараёнини интегратив дарсликлар асосида ташкил қилиш;
- 4)таълим жараёнини инсонпарварлаштиришга асосланган тамойилларни ҳисобга олишни тақозо этади.

Кейинги йилларда кенг тарқалган АҚШ ва Англиянинг педагогик технологиялари ғояси, Германия, АҚШ ва Франциянинг блок-модулли ўқитув тизими тажрибалари дидактик таҳлилига кўра таълим технологиясини лойиҳалаштиришда қуйидаги тамойилларни асос қилиб олишни мақсадга мувофиқ дейиш мумкин.

Таълим технологиясини лойиҳалаштириш тамойиллари.

their utmost to make the learning process technically processed into a technology-friendly process that ensures the production is a precise, guaranteed productive process.

Today the interest in education efficiency is increasing day by day using innovative pedagogical and information technologies in education process. Contemporary designs are designed to help students to independent analyze their findings and even make conclusion. The teacher's role in this process creates the basis for the acquisition and education of the person and the team as well as managerial orientation.

The use of any pedagogical technology in teaching and learning satisfies the aspirations of the youth to effectively organize their work, giving them the opportunity to reflect on their own ideas and effective teaching of English.

Identify stages of Projects in educational process; It is important nowadays for the students to be interested in studying English based on competent approaches, language skills, and the level of development of their competencies. One of the tasks facing the teaching staff is to develop teaching and methodological guidelines, recommendations and introduce them into the educational process, and to analyze the effectiveness of teaching English language competencies based on competency in pedagogical higher education institutions.

Studying the pedagogical bases of innovation processes, functions, mechanisms and technologies of its implementation and principles of management allows to organize the educational process on the basis of the achievements of modern pedagogical and psychological sciences.

In the process of teaching English, the some results are achieved on the basis of Projects. For instance, positive changes in the management of education system; wide range of opportunities, changing the content of the assessment and knowledge control system, facilitating the teacher and student relationships in the study of foreign languages to a unified objective, to ensure the effectiveness of the education, to ensure its effectiveness.

Thus, fulfilling the principles of continuity in teaching English is a result of self-study, passion, creativity, power, and teachers are engaged in daily pedagogical activities, from every stage of the education system of our country, from school to higher education. Today, the teacher is one of the main subjects in the implementation of all the priorities set by the state in the process of educational reform.

ПЕДАГОГИК ТАДҚИҚОТЛАР МЕТОДОЛОГИЯСИ

Чориев И.А.

*Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги
"Маънавият ва маърифат" маркази*

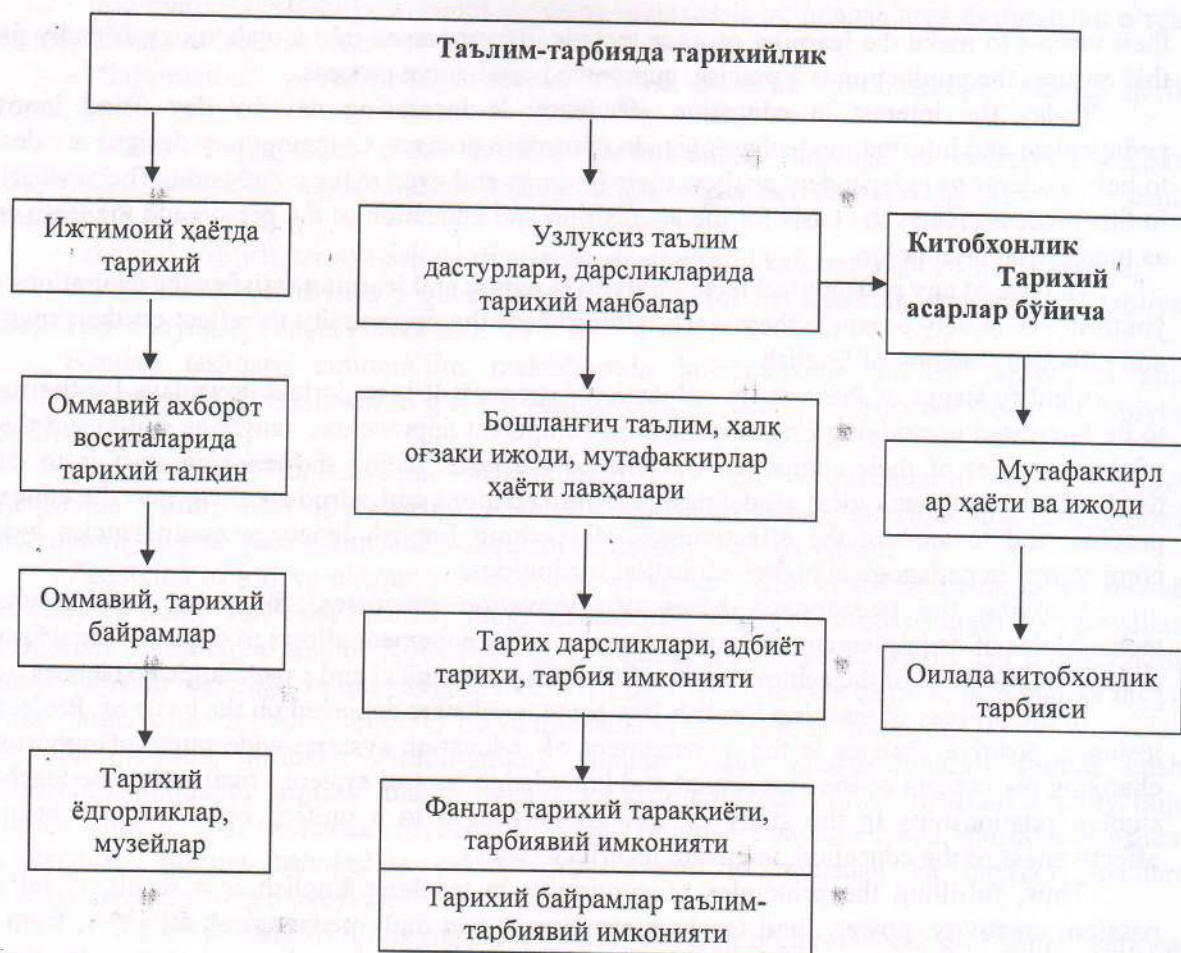
Бўлажак педагогика мутахассисларини магистратура таълимида методологик маданиятини шакллантириш долзарб муаммодир. Ҳар бир тадқиқотда тарихийлик, миллийлик, умуминсонийлик методологик мезони илмийлигини белгилайди.

Инсоният томонидан яратилган тажрибаларни ёш авлодга ўргатиш, уларни ҳаётга, меҳнатга, касб-хунарга тайёрлаш, маънавқй-ахлоқий фазилатларни шакллантириш, тарихийлик, миллийлик, умуминсонийлик қонуният сифатида қарор топди.

Маълумки, қонуният барқарор такрорланадиган воқеа ва ҳодисаларнинг ички боғлиқлиги, асрлар бўйича тажрибада синалган илмий категория. Таълим-тарбия жамиятнинг маънавий, ижтимоий, иқтисодий ривожланишининг муҳим омили бўлган ва шундай бўлиб қолади.

Таълим-тарбия борасидаги ғоялар, тажрибалар тарихи, ҳар бир алоқанинг илмий хазинаси, ҳар бир ҳақнинг табиати билан боғлиқ сайқал топган қадиятлари буюк дарёнинг ирмоқлари сифатида инсониятни баҳраманд қилиб келмоқда.

Педагогик фикрлар, таълимотлар, аввало инсоният тамонидан яратилган илм, маънавият хазинасидан фойдаланиш йўллари кўрсатса, иккинчидан таълим-тарбия қонуниятлари принциплари ва воситалари ҳақида билим ва кўникмаларни шакллантириш самарали йўллари бойитади. Тарихийлик қонунияти ҳар бир муамонинг келиб чиқиши, уни ижтимоий, иқтисодий тараққиётда синалган илмийлик принциpidир. Шунинг учун педагогик меросдан таълим-тарбиядан тизимида фойдаланиш муайян қонуниятга айланган. Бундай изчиллик, ворисийлик инсониятни ҳозирги даврдаги юксак тараққиётга олиб келди.

Ўтмиш меросни қадрлаган ундан самрали фойдаланган халқ буюк ижтимоий маънавий, иқтисодий қудратга эга бўлмоқда. ХХІ аср маънавият асри сифатида жаҳонда тан олинган ЮНЕСКОнинг 1996 йилги йиғилишида “Агар инсоният ХХІ асрда яшаб қолишни истаса Конфутсий таълимотини ўрганиши шарт” деган хулосага келинди.

Шунингдек, зардуштийлик, тасаввуа, буддизим, Абу Наср Фаробий, Абу Али ибн Сино, Юсуф Хос Ҳожиб, Алишер Навоий, Константин Ушинский каби мутафаккирларнинг инсоншунослик борасидаги таълимотини зарурий дурдоналаридан баҳраманд бўлиш ҳар бир халқнинг, ёш авлоднинг, интеллектуал, маънавий бойитади.

Ўзбекистоннинг биринчи пизиденти Ислон Каримов “Тарихий хотирасиз – келажак йўқ”⁶⁰ таълимоти таълим-тарбия қонунияти эканлигини исботлайди.

Мустақилликдан кейин тасаввуфнинг инсонийлик ғояларининг тарбиявий аҳамияти борасидаги педагогик тадқиқотлар, Абу Наср Фаробийнинг таълим-тарбия ҳақидаги қарашлари, Абу Райҳон Берунийнинг таълим-тарбия ҳақидаги меросидан фойдаланиш, Абу Али Ибн Синонинг таълим-тарбия ҳақидаги, Юсуф Хос Ҳожиб, Алишер Навоий, Бердақ, Маҳмудхўжа Бехбудий, каби мутафаккирларнинг таълим-тарбия ҳақида таълимотлари бўйича педагогик тадқиқотларда илмий-амалий аҳамияти ишлаб чиқилган, узлуксиз таълим дастурлари, дарсликларга киритилган.

Таълим-тарбияда миллийлик қонунияти ҳаётда ўз исботини топди. Миллий қадриятларга, минтақа табиий, иқтисодий, ижтимоий имкониятларга асосланган. Шарқда Хитой, Корея каби Европа, Америка қитасидаги қатор мамлакат халқлари кейинги икки асрда эришган ютуқларини кўрсатиш мумкин. Олдин ренесанснинг бешиги бўлган Ўзбекистонни бир асрга яқин мустамлака бўлгани, таълим-тарбияда миллий илдиз қирқилгани, бой маънавий қадриятлардан маҳрум бўлгани, ижтимоий ва иқтисодий тараққиётда ХХ асрда ортда қолгани мисол бўлади.

¹ Каримов И.А. Тарихий хотирасиз – келажак йў. –Тошкент: Шарқ, 1998.

Мәлүмки, тағлым-тарбияда миллийлик халқиниң асрлар буйи хәтдә синалган кадриятлари, маънавий хазинаси, бобокалонлари мероси, этник хусусиятлари, хикматларини үрганиш ва ривожлан-тиришир. Профессор Мухаммаджон Куронов томиндан тағлим-тарбияда миллийлик конуниятини асосланниши мустақилликдан кейин миллий ғоя тарғибот марказига айланган, халқимизниң үзлигини англаши, миллий ғурури тикланганига асос булди.

Бу борадаги тадқиқотларни умумлаштириб миллий тағлим-тарбияда педагогик меросимиздан фойдаланиш тизимини қуйдаги тузмада қўриш мумкин:

Мәлүмки, **МИЛЛИЙЛИК** - тарихан ташкил тошан барқарор ижтимоий, этник бирликлари, яъни миллатлар ва элларни бошика барқарор ижтимоий бирликлардан, масалан, ижтимоий синфлардан фарқловчи томонлар, хусусиятлар, маънавий, рухий ва маданий қирпалап ҳамда тафовутлар мажмуи.

Миллийлик жамият хәтининиң энг муҳим омилларидан биридир. Чунки, жамият ва умуман инсоният миллатлар ва эллардан иборатдир. Шу боисдан жамиятдаги барқарорлик, тинчлик ва кишиларниң бунёдкорлик фаолияти қўп жиҳатдан миллатлар ҳамда элларниң ўзаро муносабатлари канчалик тўғри ва оқилона халқ қилинганлигига боғлиқ.

Миллийликни миллатлар ёки элларниң факат маълум хусусиятлари орқали тушунтиришга интилиш миллийликниң баъзи нозик томонлари ва қирраларини инобатга олмишга тўқинлиқ қилиб, миллатлар ёки эллар онгда нопозиликлар пайдо булмишга олиб

